

УДК 340.0

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.9>

МІСЦЕ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНІЙ НОРМОТВОРЧОСТІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Осауленко В.Т.,

здобувач третього освітньо-наукового рівня «Доктор філософії»

Приватного вищого навчального закладу

«Європейський університет»

ORCID: 0009-0001-9985-9442

Осауленко В.Т. Місце держави в сучасній нормотворчості: теоретико-правовий аспект.

У змісті статті автором розкрито актуальність наукового пізнання питань місця та ролі держави в сучасній нормотворчості, характеризуючи як особливості самого механізму сучасної нормотворчості, так і специфіку трансформації сучасних держав. Відзначено, що участь держави в правоутворенні в сучасних умовах правової розбудови в Україні є предметом багатьох дискусій та обговорень зі сторони представників юридичної доктрини.

Відзначено, що сьогодні доктринальна розробка питань місця держави в системі суб'єктів нормотворчості набуває все більше багатоаспектного виміру. Справа в тому, що дослідниками сьогодні вже не ставиться принципове питання про належність держави до суб'єктів нормотворчості, а досліджуються широкий спектр питань функціонування держави в сфері нормотворчості під впливом різноманітних факторів розвитку правової системи. Тому проблематика місця держави отримує більш ширший та плюралістичний характер, представлена в юридичній науці різними підходами та напрямками характеристики держави, до яких можливо віднести наступні: 1) інтернаціоналізація права та державний суверенітет; 2) розширення суб'єктного складу нормотворчості; 3) посилення теоретичних досліджень інститутів публічної влади, що є суб'єктами нормотворчості; 4) набувають поширення наукові дослідження процесу цифровізації нормотворчості; 5) всі частіше в юридичній науці піднімаються питання правового плюралізму; 6) активізуються дослідження впливу суспільних запитів та потреб на нормотворчу діяльність, особливо діяльність суб'єктів публічної влади.

Підсумовано, що у сучасній системі нормотворчості держава відіграє центральну роль як головний суб'єкт, що формує та впроваджує правові норми. Ця роль обумовлена тим, що держава має легітимну владу створювати, затверджувати та контролювати виконання правових

приписів. Державна нормотворчість здійснюється через органи законодавчої влади, які приймають закони, а також через органи виконавчої та судової влади, що можуть ухвалювати підзаконні акти, інтерпретувати правові норми тощо. Крім того, держава виступає в ролі координатора між різними суб'єктами правотворчості, забезпечуючи єдність та узгодженість правових норм. Завдяки цьому можна уникати правових конфліктів, ефективніше регулювати соціальні, економічні та політичні процеси. Однак, поряд із державними інституціями, дедалі більшого значення набувають наддержавні (міжнародні) організації, громадські об'єднання та приватні суб'єкти, які також впливають на формування правових норм, особливо в питаннях прав людини, екологічного права, економічної інтеграції тощо. Така взаємодія є важливим елементом глобалізації права та забезпечує універсальність правових стандартів, але саме держава залишається головним гарантом впровадження та дотримання норм національного права.

Ключові слова: правотворчість, нормотворчість, держава, публічна влада, суб'єкти державної влади.

Osaulenko V.T. The place of the state in modern rule-making: theoretical and legal aspect.

In the content of the article, the author revealed the relevance of scientific knowledge of the issues of the place and role of the state in modern rule-making, characterizing both the features of the mechanism of modern rule-making and the specifics of the transformation of modern states. It was noted that the state's participation in law-making in the modern conditions of legal development in Ukraine is the subject of many discussions and debates on the part of representatives of legal doctrine.

It was noted that today the doctrinal development of the issues of the state's place in the system of law-making subjects is acquiring an increasingly multifaceted dimension. The fact is that researchers today no longer ask the fundamental

question of the state's belonging to the subjects of rule-making, but investigate a wide range of issues of the functioning of the state in the sphere of rule-making under the influence of various factors of the development of the legal system. Therefore, the issue of the place of the state acquires a broader and pluralistic character, represented in legal science by various approaches and directions of state characteristics, which include the following: 1) internationalization of law and state sovereignty; 2) expansion of the subject structure of rule-making; 3) strengthening of theoretical studies of institutions of public power, which are subjects of rule-making; 4) scientific studies of the process of digitalization of rule-making are becoming widespread; 5) questions of legal pluralism are increasingly being raised in legal science; 6) research on the influence of public requests and needs on rule-making activity, especially the activity of public authorities, is being intensified.

It is concluded that in the modern system of rule-making, the state plays a central role as the main subject that forms and implements legal norms. This role is due to the fact that the state has the legitimate power to create, approve and monitor the implementation of legal prescriptions. State rule-making is carried out through legislative bodies, which adopt laws, as well as through executive and judicial bodies, which can adopt by-laws, interpret legal norms, etc. In addition, the state acts as a coordinator between various law-making subjects, ensuring the unity and coherence of legal norms. Thanks to this, legal conflicts can be avoided, social, economic and political processes can be more effectively regulated. However, along with state institutions, supranational (international) organizations, public associations and private entities are becoming increasingly important, which also influence the formation of legal norms, especially in matters of human rights, environmental law, economic integration, etc. Such interaction is an important element of the globalization of law and ensures the universality of legal standards, but it is the state that remains the main guarantor of the implementation and compliance with the norms of national law.

Key words: law-making, rule-making, state, public power, subjects of state power.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження місця держави в системі суб'єктів нормотворчості насамперед зумовлена поточною трансформацією ролі держави в умовах глобалізації. Глобалізація, економічна інтеграція, розвиток міжнародних організацій та наддержавних інституцій впливають на суверенітет держав у сфері нормотворчості. Наукові ж дослідження дають змогу зрозуміти, як держава адаптується до сучасних умов, в яких міжнародні норми ча-

сто превалюють над національними.

Крім того, актуальність тематики цього наукового дослідження доводиться підвищенням ролі недержавних суб'єктів в механізмі сучасного нормотворення. Окрім держави, у нормотворчості активно беруть участь так звані недержавні держави, наприклад, громадські організації, корпорації, наукові установи та навіть приватні особи. Це зумовлює необхідність вивчення ролі держави у співпраці з такими суб'єктами для створення комплексної і збалансованої правової системи. Крім того, зміни у суспільних запитах та очікуваннях так само потребують аналізу особливостей функціонування держави в системі суб'єктів нормотворчості. Громадяни все більше очікують, що держава забезпечуватиме захист прав людини, соціальну справедливість, економічну стабільність, що впливає на зміст і напрям нормотворчої діяльності. Проведення цього наукового дослідження потенційно сприятиме виявленню того, як держава адаптує законодавство до нових викликів та інтересів суспільства. Актуальність тематики цієї наукової роботи також зумовлена поточними процесами цифровізації функціонування держави та її інституцій. Активізація розвитку технологій створює нові виклики для правового регулювання, такі як захист персональних даних, регулювання штучного інтелекту, боротьба з кіберзлочинністю. Це вимагає активної участі держави у створенні нових норм, які враховують технологічні зміни та їх вплив на суспільство.

Таким чином, вивчення місця держави у системі суб'єктів нормотворчості є важливим для розуміння механізмів формування правових норм, їх узгодженості з інтересами суспільства та їхньої відповідності сучасним глобальним викликам.

Стан наукової розробки теми наукової роботи. В юридичній науці питання місця держави в системі суб'єктів нормотворчості становили предмет наукового пошуку як представників теорії права, так і фахівців юридичної практики. Зокрема питання місця, ролі та значення держави як суб'єкта нормотворчості було розкрито в працях таких вчених як С. Бобровник, Т. Дідич Ж. Дзейко, М. Козюбра, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришин, З. Порорелова, С. Погребняк, Ю. Тодика, В. Шаповал, С. Шевчук та інші. Окремі питання місця держави в системі суб'єктів нормотворчості вивчались в роботах і представників галузевих юридичних наук – Д.М. Белова, З.А. Загиней-Заболотенко, С.Я. Фурси та ін. Проте вивчення питань місця держави в системі суб'єктів саме сучасної нормотворчості переважно залишилось поза увагою вчених.

Мета дослідження. З урахуванням вищезазначеного, метою цієї наукової роботи стане

аналіз питань місця держави в системі суб'єктів нормотворчості, визначення її ролі в сучасному механізмі нормотворення в Україні.

Основна частина. Дослідження місця держави в системі суб'єктів нормотворчості має тривалу історію та охоплює роботи багатьох вчених із різних правових шкіл та країн. Ось деякі з ключових дослідників та напрямків їхніх досліджень. Г. Кельзен у змісті обґрунтованої ним теорії «чистого права» підкреслює роль держави як центрального суб'єкта у нормотворчості. На думку Г. Кельзена, саме держава створює, контролює і забезпечує реалізацію правових норм, що складає єдину ієрархічну систему норм, де верховенство має так звана основна норма [1]. В свою чергу, німецький соціолог М. Вебер, обґрунтовуючи поняття легітимності державної влади та підходів до нормотворчості, визначає роль бюрократії у створенні і впровадженні правових норм, що стало підґрунтям для подальшого дослідження сучасної державної нормотворчості [2]. Дж. Остін у змісті обґрунтованої ним теорії правового позитивізму трактує закон як наказ суверена, що підкріплюється загрозою покарання [3]. Його ідеї значною мірою сприяли розумінню ролі держави як єдиного законодавця та гаранта нормотворчого процесу. Варто згадати і погляди М. Фуко, який досліджував державну владу через призму біополітики і поняття дисциплінарних інститутів, які регулюють поведінку людини. М. Фуко аналізував, як держава встановлює норми, які сприяють контролю та дисциплінуванню суспільства, що доповнює дослідження ролі держави у нормотворчості з точки зору соціальної регуляції [4]. Італійський філософ Н. Боббіо зосереджував увагу на демократії, правовій державі та верховенстві права. Він розглядав роль держави в механізмі нормотворення як гаранта прав і свобод, що є базовими для демократичного суспільства. Н. Боббіо приділяв увагу важливості правового плюралізму та участі громадськості у нормотворчості [5]. В свою чергу, американський юрист Брюс Аккерман розробив теорію конституційного моменту, що пояснює періоди, коли держава може здійснювати глибокі зміни у правовій системі. Він аналізує вплив конституційних реформ на нормотворчість і взаємодію різних суб'єктів права в цьому процесі [6].

Таким чином, дослідники різних країн розглядають місце держави у нормотворчості з позицій як класичного, так і сучасного права, включаючи міждисциплінарний підхід і нові глобальні виклики. Кожен із цих вчених зробив внесок у розуміння ролі держави як центрального суб'єкта, але разом з тим і як частини ширшої правової системи.

Сучасний стан наукового дослідження місця держави в системі суб'єктів нормотворчості

характеризується міждисциплінарним підходом, загальністю дослідницьких тем та активним обговоренням трансформацій ролі держави. Важливе значення мають погляди і українських вчених-правників, які приділяють також увагу місцю держави в нормотворчості, враховуючи специфіку української правової системи, виклики, пов'язані з євроінтеграцією, та вплив міжнародних правових норм. Основні аспекти досліджень українських науковців щодо місця держави в правотворчості наступні.

По-перше, підтримка верховенства права і правової держави. Багато українських дослідників, таких як М. Козюбра та Ю. Тодика, наголошують на необхідності зміцнення принципів верховенства права і правової держави. Держава розглядається як основний суб'єкт, який забезпечує стабільність і ефективність правової системи, водночас має обмежувати свою діяльність принципами верховенства права і прав людини [7, с. 267–270; 8, с. 34–44].

По-друге, посилення демократизму нормотворчості та розширення участі громадськості у нормотворчості, що в свою чергу зумовлює необхідність трансформації ролі держави в механізмі нормотворчості. Зокрема, І. Кресіна досліджує важливість залучення інститутів громадянського суспільства до правотворчого процесу. Це включає проведення консультацій, громадських слухань та електронного врядування. В свою чергу держава розглядається як координатор, який створює умови для участі громадян та врахування їхніх інтересів у процесі розробки нормативних актів [9, с. 378–379].

По-третє, посилення участі держави в процесах інтеграції до міжнародного та європейського правового простору. Зокрема В. Шаповал звертає увагу на необхідність адаптації українського законодавства до європейських і міжнародних стандартів [10], де ключова роль відводиться державі. Держава в цьому випадку є основним суб'єктом, який імплементує міжнародні норми та регулює правові відносини з урахуванням міжнародного права, а також виконує зобов'язання в межах євроінтеграції.

По-четверте, в юридичній науці все більше акцентується увага на посиленні ролі держави у захисті прав людини та свобод. Такі науковці як Т. Дідич та В. Косович, вважають, що держава повинна бути основним гарантом прав і свобод громадян. Держава зобов'язана створювати правові норми, які забезпечують ефективний захист прав людини відповідно до міжнародних стандартів, включаючи Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [11; 12].

По-п'яте, вітчизняними вченими акцентується також увага на подальшій цифровізації та застосуванні нових технологій в сфері нормотворчості. Наприклад, О. Ющик досліджує

вплив цифрових технологій на нормотворчість. Він аналізує, як держава адаптує правову систему до нових технологічних викликів, таких як захист персональних даних, регулювання цифрової економіки та розвиток електронного уряду [13].

По-шосте, звертається увага на посилення правового плюралізму та трансформацію місця держави в багаторівневій правовій системі. У зв'язку з цим держава розглядається як суб'єкт, який має координувати різні джерела права (національні, міжнародні, звичаєві) та забезпечувати їх узгодженість. В умовах глобалізації та євроінтеграції держава виступає як інтегратор національного права в ширший міжнародний правовий контекст [14].

Таким чином, українські вчені визнають державу ключовим суб'єктом у нормотворчому процесі, але наголошують на необхідності забезпечення демократичності, прозорості, відповідності міжнародним стандартам і дотримання правової державності. Вони відзначають, що держава повинна дотримуватись принципу верховенства права, забезпечувати захист прав людини та модернізувати правову систему відповідно до сучасних викликів.

Варто відзначити, що сьогодні доктринальна розробка питань місця держави в системі суб'єктів нормотворчості набуває все більше багатоаспектного виміру. Справа в тому, що дослідниками сьогодні вже не ставиться принципове питання про належність держави до суб'єктів нормотворчості, а досліджуються широкий спектр питань функціонування держави в сфері нормотворчості під впливом різноманітних факторів розвитку правової системи. Тому проблематика місця держави отримує більш ширший та плюралістичний характер, представлена в юридичній науці різними підходами та напрямками характеристики держави, до яких можливо віднести наступні:

1) інтернаціоналізація права та державний суверенітет. У сучасних дослідженнях важливе місце посідає питання суверенітету держави в умовах глобалізації та міжнародної інтеграції. Дослідники вивчають, як держава адаптує свої законодавчі механізми до вимог наднаціональних організацій, таких як Європейський Союз або ООН, а також до міжнародних правових стандартів;

2) розширення суб'єктного складу нормотворчості. У наукових працях усе більше уваги приділяється недержавним суб'єктам нормотворчості: міжнародним організаціям, інституціям громадянського суспільства, приватним компаніям. Це викликано зростаючим впливом таких суб'єктів на формування норм, особливо у сферах прав людини, екологічного права та цифрових технологій;

3) посилення теоретичних досліджень інститутів публічної влади, що є суб'єктами нормотворчості. Дослідження акцентують увагу на інституційному розвитку органів влади та їх ролі у нормотворчості. Особлива увага приділяється взаємодії між гілками влади (законодавчою, виконавчою, судовою) та вдосконаленню процедур нормотворчості;

4) набувають поширення наукові дослідження процесу цифровізації. З розвитком інформаційних технологій дослідники аналізують, як цифровізація впливає на державну нормотворчість, зокрема, на її прозорість, оперативність, доступність для громадян, а також на роль держави в регулюванні нових сфер, таких як штучний інтелект, кібербезпека і цифрова економіка;

5) всі частіше в юридичній науці піднімаються питання правового плюралізму. Сучасні дослідження також стосуються правового плюралізму, коли в одній правовій системі можуть співіснувати кілька джерел норм (національні, міжнародні, релігійні, звичаєві тощо). У такому контексті державна влада має забезпечувати узгодженість цих норм та уникати юридичних конфліктів;

6) активізуються дослідження впливу суспільних запитів та потреб на нормотворчу діяльність, особливо на діяльність суб'єктів публічної влади. Науковці аналізують роль держави у створенні законів, які відповідають очікуванням суспільства щодо соціальної справедливості, захисту прав людини, екологічної безпеки та ін. Держава дедалі більше враховує громадські запити через консультації, громадські обговорення, електронні петиції в процесі нормотворчості.

Отже, сучасний стан наукових досліджень показує складний і багатоаспектний характер ролі держави у нормотворчості, що визначає її місце в системі суб'єктів нормотворчості. Ці дослідження допомагають зрозуміти, як держави реагують на виклики глобалізації, цифровізації, зростання впливу недержавних суб'єктів, а також як вони модернізують свої правові системи, щоб відповідати новим реаліям.

Висновки. У сучасній системі нормотворчості держава відіграє центральну роль як головний суб'єкт, що формує та впроваджує правові норми. Ця роль обумовлена тим, що держава має легітимну владу створювати, затверджувати та контролювати виконання правових приписів. Державна нормотворчість здійснюється через органи законодавчої влади, які приймають закони, а також через органи виконавчої та судової влади, що можуть ухвалювати підзаконні акти, інтерпретувати правові норми тощо. Крім того, держава виступає в ролі координатора між різними суб'єктами правотворчості, забезпечуючи

єдність та узгодженість правових норм. Завдяки цьому можна уникати правових конфліктів, ефективніше регулювати соціальні, економічні та політичні процеси.

Однак, поряд із державними інституціями, дедалі більшого значення набувають наддержавні (міжнародні) організації, громадські об'єднання та приватні суб'єкти, які також впливають на формування правових норм, особливо в питаннях прав людини, екологічного права, економічної інтеграції тощо. Така взаємодія є важливим елементом глобалізації права та забезпечує універсальність правових стандартів, але саме держава залишається головним гарантом впровадження та дотримання норм національного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кельзен Г. Чисте Правознавство. З додатком: Проблема справедливості / Переклад з нім. О. Мокровольського. Київ : Юніверс, 2004. 496 с.
2. Вебер М. Господарство і суспільство / пер. з нім. М. Кушнір. Київ : Всесвіт, 2013. 1112 с.
3. Campbell E.M. John Austin and Jurisprudence in Nineteenth-Century England, 1959. 365 p.
4. Фуко М. Наглядати й карати / пер. з фр. Петра Тарашука. Київ: Комубук, 2020. 287 с.
5. Lasswell H., Lerner D., Rothwell C.E. The Comparative Study of Elites. Stanford: Stanford University Press, 1952. 72 p.
6. Ackerman Bruce (2004) The Emergency Constitution. The Yale Law Journal, 113, 1029-30.
7. Козюбра Н.И. Верховенство права – основополагающий принцип правовой и политической систем Украины. Правовая система Украины: история, состояние и перспективы: в 5 т. Т. 1: Методологические и историко-теоретические проблемы формирования и развития правовой системы Украины / под общ. ред. М.В. Цвика, А.В. Петришина. Харьков : Право, 2011. 896 с.
8. Тодика Ю. Конституційні засади формування громадянського суспільства в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 1(32). Х.: Право, 2003. С. 34–44.
9. Кресіна І.О. Держава і громадянське суспільство: проблеми взаємодії. Держава і право. *Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 378–383.
10. Шаповал В. Основи конституціоналізму (нариси з історії, теорії і практики). Київ : Центр політико-правових реформ, 2021. 116 с.
11. Дідич Т.О. Участь держави в утворенні права: теоретико-правові аспекти. Актуальні питання державотворення в Україні : матер. Міжнарод. наук.-практ. конф. в 2-х т. (м. Київ, 19 травня 2017 р.). Київ : ВПЦ «Київський університет», 2017. Т. 1. С. 23–25.
12. Косович В.М. Удосконалення нормативно-правових актів України: техніко-технологічні аспекти : монографія. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. 568 с.
13. Ющик О. Теоретичні основи законодавчого процесу : монографія. Київ : Парламентське вид-во, 2004. 519 с.
14. Шапран Ю.В. Законотворчість і політичний плюралізм: теоретико-правові та практичні аспекти взаємодії : дис. ... д-ра філ. за спец.: 081 Право. Київ, 2022. 256 с.